

УДК 342.7:341.1(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.24>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Щербатюк І.О.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи,**Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського,**Міжрегіональна академія управління персоналом*

ORCID: 0009-0008-5943-6104

e-mail: Vilchek1312@gmail.com

Щербатюк І.О. Соціально-економічні права в системі прав людини: конституційно-правовий аналіз та міжнародні стандарти.

У статті здійснено конституційно-правовий аналіз соціально-економічних прав як складової системи прав людини. Вони розглядаються як гарантовані державою правові можливості, що забезпечують особі належні умови існування в економічній і соціальній сферах. Підкреслено їх значення як правової основи концепції соціальної держави, зорієнтованої на забезпечення людської гідності через підтримку базових соціально-економічних і культурних стандартів. Проаналізовано особливості конституційного закріплення цих прав в Україні та їх відповідність положенням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Європейської соціальної хартії й інших міжнародно-правових актів. Розглянуто історичні витоки соціально-економічних прав як прав другої генерації, пов'язаних із розширенням функцій держави у соціальній сфері. Досліджено теоретичні підходи до визначення змісту, обсягу й юридичної природи відповідних прав із урахуванням їх залежності від економічних можливостей держави, політичного контексту та інституційного забезпечення. Встановлено, що, незважаючи на їх чітке конституційне закріплення, практичні механізми реалізації в Україні залишаються фрагментарними та інколи недостатньо результативними. Застосовуючи історико-правовий, нормативно-аналітичний і порівняльний методи, проаналізовано доктринальні позиції щодо природи цих прав, їх еволюцію та зв'язок із принципом соціальної держави.

Окреслено проблеми декларативного характеру норм, нечіткості законодавчих конструкцій, надмірної процедурної складності, недостатньої ефективності судового захисту, а також залежності реалізації прав від політичної кон'юнктури. Наголошено на важливості поступової імплементації міжнародних стандартів, зокрема через посилення державної спроможності, уточнення нормативного змісту прав, фінансове забезпечення зобов'язань та формування ефективних механізмів моніторингу. Стверджується, що успішна реалізація цих прав є передумовою соціальної справедливості, рівності та інтеграції України в європейський правовий простір.

Ключові слова: соціально-економічні права, права людини, Конституція України, міжнародні стандарти, соціальна держава, правовий захист.

Shcherbatiuk I.O. Social and economic rights in the system of human rights: constitutional and legal analysis and international standards.

The article presents a constitutional and legal analysis of socio-economic rights as an integral component of the human rights system. These rights are interpreted as legally guaranteed opportunities provided by the state to ensure individuals adequate living conditions in economic and social spheres. Their role as a legal foundation of the concept of a social state is emphasized, with a focus on safeguarding human dignity through support for basic socio-economic and cultural standards of life. The article examines the features of the constitutional entrenchment of these rights in Ukraine and their compliance with the provisions of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the European Social Charter, and other international legal instruments. It also explores the historical origins of socio-economic rights as second-generation rights, linked to the expansion of state functions in the social domain. Theoretical approaches to the definition of content, scope, and legal nature of these rights are analyzed, taking into account their dependence on the state's economic capacity, political context, and institutional guarantees.

The study establishes that, despite their clear constitutional codification, the mechanisms for implementing these rights in Ukraine remain fragmented and, at times, insufficiently effective. Applying historical-legal, normative-analytical, and comparative methods, the author analyzes doctrinal positions on the nature of socio-economic rights, their evolution, and their connection with the principle of the social state. The article identifies key challenges, including the declarative nature of legal norms,

vagueness of legislative provisions, excessive procedural complexity, weak judicial protection, and the influence of political conjuncture on the stability of guarantees. Emphasis is placed on the importance of gradually implementing international standards, particularly through strengthening institutional capacity, clarifying the normative content of rights, ensuring financial guarantees, and developing effective monitoring mechanisms. The article concludes that the effective realization of socio-economic rights is a prerequisite for social justice, equality, and Ukraine's integration into the European legal space.

Key words: social and economic rights, human rights, Constitution of Ukraine, international standards, social state, legal protection.

Постановка проблеми. Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Це закріплює фундаментальний принцип правової держави, відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Важливою складовою загальної системи прав людини є соціально-економічні права, які забезпечують матеріальні та соціальні умови для гідного життя. Вони становлять основу концепції «соціальної держави» і покликані гарантувати кожній особі можливості для задоволення своїх базових потреб: від праці та заробітку до соціального захисту та освіти. Актуальність теми зумовлена тим, що соціально-економічні права безпосередньо впливають на рівень добробуту населення та соціальну справедливість. Їх належне забезпечення є важливим індикатором розвитку держави, тоді як порушення чи ігнорування цих прав може призводити до соціальної напруги. Україна, закріпивши у своїй Конституції широкий спектр соціально-економічних прав, прагне відповідати європейським стандартам у сфері прав людини. Водночас реалізація цих прав на практиці іноді залишається складним завданням, з огляду на економічні, правові та інституційні чинники.

Мета статті полягає в дослідженні соціально-економічних прав як важливого компонента системи прав людини, зокрема їх аналізу з точки зору конституційного права України та міжнародних стандартів.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика соціально-економічних прав є предметом активного наукового обговорення в юридичній науковій літературі. У статті акцентовано увагу на основних теоретичних і практичних проблемах реалізації соціально-економічних прав в Україні, а також їхньому співвідношенні з міжнародними стандартами прав людини, зокрема в контексті норм, закріплених у міжнародних договорах та конституційному праві України. Ключовими джерелами для аналізу виступають роботи таких авторів, як В.П. Линник та І.В. Костенко, що досліджують генезис прав людини та їхнє застосування в сучасному правовому контексті. Також значну роль у розвитку досліджуваної проблеми відіграють праці М.М. Коби та О.В. Коби, котрі аналізують проблеми розуміння і реалізації соціально-економічних прав.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі соціально-економічні права розглядаються як невід'ємна складова системи прав людини і громадянина. За своїм змістом вони забезпечують певний соціальний стандарт життя, охоплюючи права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, охорону здоров'я, освіту тощо. Дослідники відносять ці права до так званого «другого покоління» прав людини, яке оформилося історично після Першої світової війни з акцентом на забезпеченні соціальної справедливості. Виникнення другої генерації прав було пов'язане з боротьбою за соціально-економічні та культурні права, що відображало потребу суспільств у демократизації та «соціалізації» державної політики [1, с. 200].

Поняття соціально-економічних прав можна визначити як комплекс закріплених державою можливостей, які покликані гарантувати особі гідні умови існування в економічній і соціальній сферах. Згідно з сучасними дослідженнями, соціально-економічні права – це цілісне нормативне утворення, призначене визначити правове становище людини у сферах праці, зайнятості, добробуту та соціального захисту. Інакше кажучи, йдеться про систему можливостей, закріплених на конституційному рівні, які дозволяють кожному реалізувати свої здібності для здобуття засобів до існування, а також отримати від держави необхідні матеріальні блага для підтримання гідного рівня життя та розвитку [2, с. 8]. Соціально-економічні права спрямовані на забезпечення базових потреб людини і гарантування соціальної безпеки – захисту від голоду, бідності, хвороб та інших соціальних ризиків.

У системі прав людини соціально-економічні права посідають особливе місце поряд із громадянськими та політичними правами. Якщо громадянські та політичні права (права першого покоління) вимагають від держави передусім утримання від неправомірного втручання (негативні зобов'язання), то соціально-економічні права переважно покладають на державу позитивні обов'язки – діяти активно для реалізації цих прав. До характерних особливостей соціально-економічних прав науковці М. Коба та О. Коба відносять: по-перше, їх зміст і обсяг значною мірою визначається

державою, виходячи з національних можливостей та пріоритетів. По-друге, такі права не можуть забезпечуватися всім громадянам в абсолютно рівному обсязі – рівень реалізації залежить від індивідуальних потреб і ситуації кожної особи. По-третє, здійснення соціально-економічних прав пов'язане з перерозподілом суспільного багатства, через механізми бюджету, податків, соціальних програм. По-четверте, ці права не вважаються абсолютними чи невідчужуваними – держава може їх законно обмежувати або навіть скасовувати за певних умов, оскільки їх реалізація обумовлена ресурсами (на відміну від, скажімо, права на життя, яке є непорушним). По-п'яте, головною передумовою повного втілення соціально-економічних прав є наявність достатніх державних ресурсів і спроможність держави розподіляти їх справедливо [2]. Отже, соціально-економічні права суттєво залежать від економічного розвитку та ефективності державної політики.

Історично закріплення соціально-економічних прав у міжнародних актах стало важливим кроком до їх універсалізації. Загальна декларація прав людини 1948 року проголосила низку соціальних і економічних прав (ст. 22–27), зокрема право на соціальне забезпечення, працю, відпочинок, освіту та гідний рівень життя [3]. У подальшому Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. надав цим правам обов'язкову юридичну силу, зобов'язуючи держави-учасниці забезпечити їх реалізацію та дотримання відповідно до міжнародних стандартів. Наявність соціально-економічних прав у зазначених актах, нарівні з громадянськими та політичними (закріпленими у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р.), підтверджує їх універсальний характер і необхідність для побудови правової держави [4, с. 111]. Таким чином, погоджуємось із дослідницею А. Олійник, що у системі прав людини соціально-економічні права є невід'ємним компонентом, без якого досягнення реальної рівності можливостей та людської гідності є неможливим.

Україна належить до тих держав, які конституційно закріпили широкий каталог соціально-економічних прав. Відповідно до Конституції України 1996 р. (Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»), до основних соціально-економічних прав громадян належать: право на працю (ст. 43) і належні умови праці, право на страйк для захисту своїх інтересів (ст. 44), право на відпочинок (ст. 45), право на соціальний захист (ст. 46, включаючи пенсійне забезпечення, допомогу у разі безробіття, інвалідності тощо), право на житло (ст. 47), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48, що охоплює достатнє харчування, одяг, житло), право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50). Також Конституція гарантує право на освіту (ст. 53). Окрім того, економічні права включають право приватної власності (ст. 41) і право на підприємницьку діяльність (ст. 42) [5]. Конституційна система соціально-економічних прав охоплює можливості людини брати участь у створенні і розподілі матеріальних благ, а також користуватися соціальними благами, що забезпечують належний рівень життя. Перелік цих прав в українській Конституції в основному узгоджується з переліком, закріпленим у міжнародних актах з прав людини, таких як Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

Закріплення соціально-економічних прав у Конституції України відображає прагнення держави бути соціальною і правовою. Ст. 1 Основного Закону визначає Україну як соціальну державу, що має на меті забезпечення суспільного блага, захисту вразливих верств населення, а також підтримки таких соціальних сфер, як освіта, культура, охорона здоров'я та інші [6]. Таким чином, конституційні норми встановлюють правову основу для реалізації соціальної функції держави. Більше того, чинне законодавство розвиває ці конституційні положення через прийняття законів, що регулюють освіту, охорону здоров'я, соціальні послуги, пенсійне забезпечення, охорону праці та інші важливі аспекти, деталізуючи механізми реалізації відповідних прав.

Втім, реальне втілення соціально-економічних прав в Україні стикається з низкою проблем. Декларативність окремих конституційних гарантій залишається серйозним викликом. Як зазначає А. Олійник, попри закріплення ідеї соціальної держави, процес реформування соціальної сфери в Україні є суперечливим і не завжди ефективним. Багато соціальних гарантій, проголошених у законах та державних програмах, фактично не забезпечені належними ресурсами. Як свідчить практика, захист соціально-економічних прав часто залишається на рівні політичних гасел, особливо під час виборчих кампаній, і є стандартним елементом програм політичних партій. Однак значна частина цих обіцянок залишається декларацією, не реалізованою в повсякденному житті громадян. Така ситуація суттєво ускладнює досягнення стратегічних цілей України, зокрема євроінтеграції, адже в країнах Європейського Союзу соціальні права реально реалізуються та захищені на належному рівні [4, с. 104]. У ЄС державна політика в соціальній сфері ґрунтується на стабільних правових нормах, які гарантують певні стандарти життя та не залежать від зміни урядів. В Україні ж соціальні стандарти можуть переглядатися під впливом політичної кон'юнктури, що підриває сталість цих гарантій.

Проблемним аспектом є й механізми захисту соціально-економічних прав. Хоча Конституція передбачає можливість судового захисту всіх прав (ст. 55 гарантує право на оскарження в суді порушених прав) [5], на практиці захищати, скажімо, право на достатній життєвий рівень чи житло через суд не так просто. Судові органи часто посилаються на те, що реалізація цих прав залежить від наявності ресурсів та програм держави, тож прямі вимоги до держави щодо забезпечення, наприклад, житла всім громадянам, розглядаються як програмні зобов'язання. Тим не менш, у деяких сферах громадяни успішно відстоюють соціально-економічні права в судах – наприклад, щодо пенсійного чи соціального забезпечення, коли держава неналежно виконує закони (рішення Європейського суду з прав людини по «соціальних» справах проти України свідчать про системні проблеми із виконанням державою власних зобов'язань у соціальній сфері). Українські науковці звертають увагу, що для належної реалізації цих прав слід удосконалити законодавство і адміністративні процедури, забезпечити фінансові гарантії та чіткі критерії достатності соціальних виплат [4]. Крім того, необхідно визначити чіткі межі та процедури можливого обмеження соціально-економічних прав у періоди кризи, щоб забезпечити баланс між правами особи та публічними інтересами. Дослідження А. Міщенко щодо конституційно-правових аспектів обмеження соціальних прав показало, що обмеження цих прав є допустимим лише за умови дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності, і має ґрунтуватися на особливих підставах, властивих самій категорії прав. [6]. Наприклад, держава може тимчасово зменшити певні соціальні виплати у зв'язку з фінансовою скрутою, однак такі обмеження повинні бути обґрунтованими, відповідати принципу недискримінації, а також переглядатися в разі покращення економічної ситуації, відповідно до законодавчих норм та урядових актів.

Отже, українська конституційна модель соціально-економічних прав відповідає міжнародним стандартам, однак її реалізація стикається з численними викликами. Для того, щоб задекларовані права не залишалися лише декларацією, необхідні комплексні реформи – від зміцнення економіки як матеріальної основи соціальних програм до підвищення ефективності державного управління та посилення відповідальності посадових осіб за виконання соціальних гарантій.

Міжнародне право з прав людини закріпило соціально-економічні права як невід'ємну частину універсальних стандартів. Ключовим документом є Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) 1966 р., учасницею якого є й Україна [7]. Пакт зобов'язує держави забезпечувати поступове здійснення визнаних у ньому прав максимально можливими для них засобами. До переліку належать право на працю і справедливі умови праці, право на соціальне забезпечення, захист сім'ї, право на достатній життєвий рівень (включно з належним харчуванням, одягом і житлом), право на охорону здоров'я, право на освіту та участь у культурному житті. Таким чином, МПЕСКП створив глобальні орієнтири у сфері соціально-економічних прав. На міжнародному рівні діє Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який здійснює моніторинг виконання державами їхніх зобов'язань за Пактом, надає Загальні коментарі щодо тлумачення прав та розглядає повідомлення про порушення (для держав, які визнали відповідний протокол).

На регіональному європейському рівні спеціалізованим документом є Європейська соціальна хартія (переглянута 1996 р.). Україна ратифікувала значну частину положень Хартії, взявши на себе зобов'язання дотримуватися встановлених соціальних стандартів, зокрема щодо праці, соціального захисту, охорони здоров'я, соціального забезпечення [8]. Виконання Європейської соціальної хартії контролюється Європейським комітетом з соціальних прав, який оцінює національну практику та може розглядати колективні скарги. Окрім цього, варто зазначити, що Європейська конвенція з прав людини (1950 р.) [9] головним чином фокусується на громадянських і політичних правах, однак Європейський суд з прав людини у своїй практиці також певною мірою впливає на захист соціально-економічних прав. Хоча ці права прямо не прописані в Конвенції (винятком є право на освіту та окремі аспекти права власності, що захищаються Першим протоколом до ЄКПЛ), Суд у низці рішень розглядав справи, що стосувалися пенсій, виплат заробітної плати, соціальних допомог тощо, у контексті заборони дискримінації чи захисту права власності. Таким чином, опосередковано механізми Ради Європи сприяють охороні соціально-економічних прав.

У країнах Європейського Союзу захист соціальних прав забезпечується як на національному рівні (через конституції та законодавство держав-членів), так і на наднаціональному рівні. Хартія основоположних прав ЄС (2000 р.) містить окремий розділ «солідарність», де закріплено права працівників, право на колективні переговори, захист від необґрунтованого звільнення, право на соціальне забезпечення та соціальну допомогу, охорону здоров'я, споживчі права тощо. Хоча сфера компетенції ЄС у соціальних питаннях обмежена, Хартія ЄС відображає спільні стандарти, до яких прагнуть європейські держави. Для України, яка заявила про намір інтегруватися до ЄС, дотримання високих соціальних стандартів і прав людини є однією з умов успішної інтеграції [4]. Перехід до європейських стандартів у соціальній сфері означає запровадження більш ефективних

механізмів захисту прав працівників, пенсіонерів, вразливих груп населення, стабільність соціальної політики незалежно від зміни влади та пріоритетність прав людини у формуванні економічної політики.

Таким чином, міжнародно-правовий аспект підтверджує, що соціально-економічні права є загально визнаними правами людини. Вони мають універсальний характер і закріплені в джерелах міжнародного права. Сучасна тенденція полягає в зближенні підходів різних країн до забезпечення цих прав, а також у виробленні мінімальних соціальних стандартів на глобальному та регіональному рівнях. Для України імплементація міжнародних зобов'язань у цій сфері є важливим кроком на шляху до гармонізації з європейською правовою спільнотою та утвердження принципу верховенства права.

Незважаючи на широкий міжнародний та національний консенсус щодо значущості соціально-економічних прав, їх практична реалізація стикається з численними проблемами. Частина з цих проблем має теоретичний характер, а інші – суто прикладний.

По-перше, у правовій доктрині досі існує певний скепсис щодо місця соціально-економічних прав серед основоположних прав людини. Деякі концепції минулого надавали їм нижчий пріоритет порівняно з громадянськими свободами, трактуючи соціальні права радше як декларативні принципи або «цілі державної політики», а не безпосередньо застосовні вимоги. Такий підхід поступово змінюється, однак рецидиви невизнання повної цінності цих прав і досі помітні в теорії [2, с. 8]. В українському контексті це проявляється, наприклад, у тому, що соціально-економічні права рідше згадуються як об'єкт конституційних скарг чи рішень Конституційного Суду, порівняно з правами політичними.

По-друге, нечіткість формулювань деяких соціально-економічних прав у законодавстві ускладнює їх реалізацію [2]. Поняття «достатній життєвий рівень», «належні умови праці», «соціальний захист» потребують конкретизації. Без чітких критеріїв виникає ризик довільного трактування цих прав або ухилення держави від виконання конкретних зобов'язань. Законодавче забезпечення повинно встановлювати стандарти та чіткі механізми реалізації кожного права. Якщо нормативний зміст права є розпливчастим, то й судовий захист стає проблематичним.

По-третє, відсутність ефективних механізмів захисту і контролю за дотриманням соціально-економічних прав є суттєвою перешкодою [2]. Наприклад, хоча існують органи, відповідальні за різні сфери (Державна служба з питань праці, Пенсійний фонд, заклади соціального захисту), громадяни часто стикаються з бюрократією та нездатністю оперативно поновити порушене право. Судовий захист, як зазначалося, також має межі ефективності. У цій сфері є потреба у створенні спеціалізованих інституцій або процедур, які б забезпечували оперативний розгляд скарг громадян на порушення соціальних прав. Також важливим є парламентський контроль та громадянський моніторинг за виконанням державою своїх соціальних зобов'язань.

По-четверте, «позитивний» характер зобов'язань держави щодо соціально-економічних прав означає, що реалізація цих прав залежить від активних дій влади, зокрема від фінансування та адміністрування соціальних програм [2]. У періоди економічних криз чи бюджетного дефіциту уряди можуть вдаватися до скорочення соціальних видатків, що прямо впливає на обсяг реалізації відповідних прав. Це підкреслює важливість принципу «non-regression» у соціальних правах – тобто заборони без належних підстав скорочувати вже досягнутий рівень гарантій. Кожне звуження соціальних прав має бути ретельно обґрунтоване і тимчасове. У рішеннях ЄСПЛ по справах щодо пенсій чи соціальних виплат неодноразово зазначалося, що держави не можуть свавільно скасовувати призначені виплати, оскільки це порушує легітимні очікування осіб і принцип правової визначеності. В Україні ж, на жаль, траплялися випадки, коли уряд або парламент урізали соціальні пільги (наприклад, «заморожування» індексації пенсій чи скасування деяких пільг) без належної компенсації, що визнавалося неконституційним або неправомірним.

По-п'яте, економічна спроможність держави залишається визначальним фактором для реалізації соціально-економічних прав [2]. Недостатній рівень ВВП та обмеженість бюджетних ресурсів об'єктивно стримують можливість повністю забезпечити потреби всіх громадян. Це породжує дилему: з одного боку, права людини не повинні залежати від багатства держави, оскільки вони є пріоритетом; з іншого боку – без стабільної економіки соціальні зобов'язання можуть перетворюватися на порожні декларації. Тому міжнародне право (зокрема, МПЕСКП) передбачає принцип поступового досягнення – держава має максимально можливими засобами рухатися до повної реалізації соціальних прав. Від України очікується, що зі зростанням економіки буде підвищуватися рівень соціальних стандартів, а не навпаки. Водночас наявні ресурси слід розподіляти справедливо та цільово, щоб підтримувати найбільш вразливі категорії населення. Принцип соціальної справедливості вимагає пріоритетного захисту тих, хто не може самостійно забезпечити себе – дітей, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, безробітних [10].

Перелічені проблеми потребують системного вирішення, що включає удосконалення правового регулювання, гармонізацію національних стандартів із міжнародними, підвищення інституційної спроможності органів, відповідальних за соціальну сферу, а також впровадження принципів належного врядування. Без цього проголошені права залишатимуться лише на папері, що підриває авторитет права та довіру громадян до держави. З іншого боку, успішні реформи і реальне забезпечення соціально-економічних прав зумовлять підвищення рівня життя людей, зменшення соціальної нерівності та гармонійний розвиток суспільства. В умовах євроінтеграції України це також створить передумови для успішної адаптації українського законодавства до правової системи ЄС і зміцнить позиції України як сучасної правової держави.

Висновки. Соціально-економічні права людини є фундаментальною складовою системи прав і свобод, що відображає вимоги соціальної справедливості та людської гідності. Вони виникли історично як відповідь на потребу захисту людини від соціальних ризиків та забезпечення їй гідних умов життя, ставши наріжним каменем концепції соціальної держави. У сучасному світі ці права набули універсального визнання: їх закріплено в ключових міжнародних договорах та конституціях більшості держав. Досвід показує, що рівень реалізації соціально-економічних прав є своєрідним індикатором розвитку держави та ефективності її правової системи.

Україна закріпила широкий спектр соціально-економічних прав у своєму Основному Законі, тим самим задекларувавши відданість міжнародним стандартам. Втім, перетворення цих декларацій на реальність вимагає значних зусиль. Аналіз показує, що основними викликами є недостатня конкретизація прав, обмеженість ресурсів для їх реалізації, недосконалі механізми виконання та контролю, а також потреба у стабільній економічній основі для соціальних програм. Подолання цих проблем є нагальним завданням державної політики. Зокрема, необхідно привести законодавство у відповідність до принципу невідворотності соціальних гарантій, впровадити єдині стандарти соціальних послуг, підвищити прозорість бюджетних витрат на соціальні потреби і посилити відповідальність за порушення прав громадян у цій сфері.

Міжнародний досвід та європейські інтеграційні прагнення України визначають правильний вектор: рух до стандартів, де соціально-економічні права справді працюють. Це означає розбудову ефективної системи соціального захисту, справедливу економічну політику та верховенство права при вирішенні соціальних питань. Універсальність соціально-економічних прав, підтверджена міжнародними документами, вказує на те, що жодна держава не може вважати себе демократичною та правовою, якщо ігнорує ці права. Тому забезпечення соціально-економічних прав є інвестицією в людський капітал, стабільність і розвиток суспільства.

Підсумовуючи, соціально-економічні права в системі прав людини є рівноцінним компонентом поряд з громадянськими і політичними правами. Вони доповнюють одне одного, формуючи цілісний комплекс правового статусу особи. Для України, яка прагне утвердитися як сучасна європейська держава, пріоритетним є не лише формальне визнання, а й фактична реалізація соціально-економічних прав. Це складний, але необхідний шлях до суспільства, в центрі якого – людина, її гідність і добробут. Як зазначають дослідники, соціально-економічні права є критерієм відповідності держави принципам правової державності та гуманізму. Їх повага і захист є запорукою справедливості, рівності та свободи кожного члена суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Линник В.П., Костенко І.В. Генезис прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 82: частина 1. С. 198–202. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.29>.
2. Коба М.М., Коба О.В. Соціально-економічні права: проблеми розуміння та реалізації. *Juris Europensis Scientia*, 2023, № 1, с. 8–12. URL <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.2>.
3. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ. ООН, 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015.
4. Олійник А.В. Нормативно-правові засади забезпечення захисту соціально-економічних прав людини. *Публічне право*, 2020, № 3 (39), с. 104–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-11>.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Міщенко А.В. Конституційно-правове регулювання обмеження соціально-економічних прав людини: європейський досвід та його значення для України: дис. ... канд. юрид. наук: 081 – Право. Київ, 2022. 266 с.
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний документ. Організація Об'єднаних Націй, 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

8. Європейська соціальна хартія (переглянута): міжнародний документ. Страсбург, 3 травня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2006, № 43, ст. 418. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
9. Європейська конвенція з прав людини: міжнародний документ. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. З поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15, з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
10. Остапенко Л.О., Шардакова А.С. Про роль і значення принципів права соціального забезпечення у формуванні соціальної політики Української Держави. *Академічні візії*. 2024. Вип. 29. С. 1–9. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10818000_